

universell*

Nasjonal konferanse om inkluderende læringsmiljø

Trondheim, 17. – 18. oktober 2017

Programomtale

Velkommen til nasjonal konferanse om inkluderende læringsmiljø!

Universell arbeider på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet som en nasjonal koordinator og pådriverenhet for universell utforming, inkluderende læringsmiljø og for institusjonenes læringsmiljøutvalg i høyere utdanning. Vi bor på NTNU, men har alle høyere utdanningsinstitusjoner som målgruppe.

Et hovedmål for oss er å bidra til et godt læringsmiljø for alle studenter. Som en del av dette har vi har et spesielt oppdrag i å sørge for universell utforming og tilrettelegging av læringsmiljøet, slik at studenter med nedsatt funksjonsevne har mulighet til å studere på like vilkår. Dette krever gode løsninger når det gjelder alle sider av studentens læringsmiljø. Universell utforming berører alt fra utforming av bygninger og uteområder til undervisning og læring, og utforming og bruk av digitale løsninger, samt hvordan man planlegger og organiserer støtte til studentene. Et inkluderende læringsmiljø krever også at det er gjennomtenkte og bærekraftige løsninger for å ivareta den enkelte når universell utforming ikke er mulig. Dette må vi gjøre i samarbeid med både departement, læresteder og offentlige instanser som må fungere for at studier skal være mulig å gjennomføre.

Vår rolle som pådriver forutsetter at vi arbeider både *for* og *med* alle utdanningsinstitusjonene for å finne gode løsninger til beste for både studenter og ansatte. Vår konferanse om inkluderende læringsmiljø er vår viktigste arena for å gi påfyll av kunnskap til institusjonene, og gi den enkelte et nettverk å støtte seg på i det daglige arbeidet. Den gir også et grunnlag for vårt arbeid.

Årets konferanse berører mange tema, og vi tar for oss mer overordnede tema som lovverk, organisering og kvalitetssikring, og mer dybdekunnskap om tema som profesjonalisering av veilederrollen, studielitteratur, digital studieteknikk, universell utforming av IKT, tilrettelegging av praksisperioder og det å være student og arbeidstaker om man har utfordringer med mestring av tilværelsen. Vi gir i tillegg spennende påfyll om det nonverbale i veiledningssamtalen, og den utfordringen mange veiledere møter med å møte studenter med psykiske vansker. Universell tilbyr også et basiskurs for arbeid med læringsmiljøutvalgene (LMU), og et grunnkurs for nye tilretteleggere som møter studenter for første gang. Vi har også lagt opp til et godt sosialt program, og skal dele ut vår første *Universell-pris for høyere utdanning* til noen som har utmerket seg spesielt innen dette arbeidsområdet.

Vi håper både det faglige innholdet og konferansen som møteplass vil gi deg gode opplevelser og et grunnlag for videre arbeid.

Velkommen til Trondheim!

Kjetil Knarlag
Leder for Universell.

Plenumsforedrag

Universell utforming av IKT

Den nye likestillings- og diskrimineringsloven gjelder fra 1. januar 2018. En vesentlig endring for universitets- og høyskolesektoren gjelder kravene i § 18 om universell utforming av IKT: Nye nettløsninger skal være universelt utformet fra 2019, og eksisterende løsninger skal følge kravene fra 2021. Kravene til UH-sektoren berører mange områder, blant annet nettsider og e-læringsplattformer, samt fremstillingen av det pedagogiske innholdet i institusjonenes nettløsninger. Men hva kan regnes som en nettløsning? Hva innebærer kravene i praksis og hvilke områder bør vi være spesielt oppmerksomme på? Hvordan vil institusjonene bli målt på disse lovkravene?

Espen Rørvik Tjøstolsen er samfunnsøkonom og seniorrådgiver i Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi). Difi er i ferd med å kartlegge hva som ligger innenfor sektorens ansvarsområder, og gir i dette foredraget en oversikt over hva som forventes av utdanningsinstitusjonene, og hvordan Difi skal føre tilsyn med at lovkravene blir fylt på dette feltet.

«Universell utforming av IKT», tirsdag 17.oktober, kl. 11.00.

Inkluderende læring og undervisning – et institusjonelt og individuelt ansvar

I Storbritannia er man på vei bort fra et system hvor store midler til tilrettelegging følger den enkelte student, til et mer universelt utformet system hvor både faglærere og støtteapparat rettes inn mot mer inkluderende praksis, spesielt innen undervisning og læring. Det engelske kunnskapsdepartementet har nylig publisert en veileder for utdanningsinstitusjonene for å synliggjøre hvordan inkludering og universell utforming er til nytte for både studenter og utdannings-institusjonene. Dette har stor relevans for vårt arbeid i Norge.

Paddy Turner er leder for NADP – National Association of Disability Practitioners – og har ansvaret for «Academic professional development» på Sheffield Hallam University. Han vil gi perspektiver sett fra ulike roller, og peke på utfordringer og suksessfaktorer for å lykkes med mer inkluderende undervisning. Presentasjonen foregår på Engelsk.

«Inkluderende læring og undervisning – et institusjonelt og individuelt ansvar», tirsdag 17.oktober, kl. 11.45.

NAV – tilrettelegging i høyere utdanning

NAV har en sentral rolle som tilrettelegger for studenter med funksjonsnedsettelse. I løpet av det siste året er det gjennomgått endringer i bruken av flere av virkemidlene som NAV tilbyr – alt fra *utdanning som arbeidsrettet tiltak til mentorordningen og tilretteleggings- og oppfølgingsavtalen* – som alle har betydning for arbeidet ved lærestedene.

May-Liz Flatholm, NAV Sør-Trøndelag, har bred erfaring fra arbeidsområdet fra både førstelinje og fylkesnivå. Hun er fylkeskoordinator for Jobbstrategien i Sør-Trøndelag, og for tilretteleggings- og oppfølgingsavtalen. Hun vil i dette foredraget gi en innføring i virkemidlene NAV tilbyr og hvilke retningslinjer som gjelder i 2017.

«NAV – tilrettelegging i høyere utdanning», tirsdag 17.oktober, kl. 12.30.

Nonverbal kommunikasjon i veiledningssamtalen

Enhver relasjon blir i stor grad påvirket av det avsender signaliserer med kroppsspråk og mimikk samt hvordan mottaker tolker disse signalene, både bevisst og ubevisst.

Vidar Hansen har tidligere arbeidet med organisert kriminalitet, spaning og etterretning og nå som «mentalist» og foredragsholder. Hansen blander tankelesning og underholdning i det han avslører hvordan man kan tolke det usagte og bruke det til en styrke i veiledningssamtalen. Høsten 2017 er han programleder for et nytt TV-program som heter «Den nakne sannhet», som handler om å hjelpe par til å ha den ærligste samtalen de noen gang har hatt. Hvordan kan slik kunnskap anvendes i en veiledningssituasjon?

«Nonverbal kommunikasjon i veiledningssamtalen», tirsdag 17.oktober, kl. 15.30

Fremtidens studielitteratur

Kunnskapsdepartementet (KD) og Kulturdepartementet (KUD) har bedt Norsk lyd- og blindeskriftsbibliotek (NLB) og Universell om å utarbeide forslag til endring av dagens ordninger og tiltak som kan bedre tilgangen til studielitteratur for studenter som har vansker med å lese trykt tekst. Dette berører spesielt studenter som i dag ikke har rett til å få produsert litteratur hos NLB. Utredningen ble forelagt KD og KUD i begynnelsen av mai, og er nå til politisk behandling.

Direktør ved NLB, **Øyvind Engh**, presenterer arbeidsgruppas forslag, status for det videre arbeidet og hvilke konsekvenser dette kan få for studentene og lærestedene.

«Fremtidens studielitteratur», onsdag 18. oktober, kl. 09.00.

Når tilrettelegger blir hobbypsykolog – hvordan strekke til?

Mange opplever å ikke ha tilstrekkelig kunnskap og verktøy i møte med studenter som har store fysiske, kognitive eller psykiske helseutfordringer. Hvordan kan man ved bruk av folkelige prinsipper og egne erfaringer bli en god samtalepartner som våger å ta de vanskelige samtalene?

Egon Hagen er kjent fra NRK p1's podcast «Psykologen», der han ukentlig snakker om hverdagslige utfordringer på en enkel og elegant måte. Hagen har mange års erfaring som studentpsykolog ved Universitetet i Bergen og Universitetet i Stavanger, og vil i foredraget omsette psykologiske prinsipper i veiledningssamtalen.

«Når tilrettelegger blir hobbypsykolog», onsdag 18. oktober, kl. 09.30

Styr PC'en og skriv med stemmen ved hjelp av Tuva

Mange studenter og ansatte har utfordringer med å bruke tastatur og mus for å produsere tekst. Nå er en norsk løsning for talegjenkjenning og stemmestyring endelig klar. Max Manus AS har utviklet «Tuva», som gir deg muligheten til å skrive e-post, dokumenter og tekster på norsk, inne i programmene du bruker. Tuva gir deg teksten og kontrollen uten tastatur og mus. Programmet kan bli et svært viktig hjelpemiddel for mange som i dag strever med teksten.

Presentasjon ved Product Manager **Line Adde**, fra Max Manus. Adde har ansvar for produktutvikling for talegjenkjenning og digital diktering for Max Manus i Skandinavia. Hun har en Ph.D fra NTNU innen talegjenkjenningsteknologi, og lang fartstid innen temaet talegjenkjenning.

«Styr PC'en og skriv med stemmen ved hjelp av Tuva», onsdag 18. oktober, kl. 10.45

Fra mottaker til arbeidstaker – om muligheter og utfordringer for studenter og arbeidstakere som har en pasientbakgrunn

Enkelte faglærere, arbeidsgivere og også studenter med ulike vansker er usikre på hvorvidt man mestrer arbeidsliv eller er skikket til yrket når man har funksjonsnedsettelse og trenger tilrettelegging av studiet for å komme gjennom utdanningen. Arnhild Lauveng er et godt eksempel på at vansker tidlig i livet absolutt ikke er noen hindring for å lykkes i arbeidslivet.

Arnhild Lauveng er psykolog og underviser, og er tidligere diagnostisert for schizofreni. Hun har skrevet to selvbiografier om veien inn og ut av psykoser, der hun faglig resonnerer omkring ulike tilstander og mulige årsaker til personlighetsutviklingen. Gjennom personlig og faglige skildringer vil foredraget tilføre et nytt perspektiv i debatten om skikkethet til utdanning og arbeid.

«Fra mottaker til arbeidstaker – om muligheter og utfordringer for studenter og arbeidstakere som har en pasientbakgrunn», onsdag 18. oktober, kl. 14.15

Parallele sesjoner

Universell utforming av kompendier

For å tilpasse seg den digitale tidsalderen har flere universiteter endelig tatt steget fra trykte kompendier til digitale kompendier. Ironisk nok er det digitale kompendiet svært ofte skannet fra papirformater av varierende kvalitet som tidvis gir uleselige dokumenter. I Norge er studielitteraturen påkrevd å være universelt utformet, og fra 2018 omfatter loven også digitalt materiale. Hvordan sikrer man lesbare dokumenter med god brukervennlighet som passer flertallet av studentene, men som også ivaretar studenter med spesielle behov? Er det mulig å utnytte det digitale formatet og skape merverdi gjennom tilleggsfunksjoner og kan vi gjøre alt dette og samtidig være kostnadseffektive?

Disse spørsmålene var bakgrunnen for et pilotprosjekt, der Grafisk Senter, Universitetsbiblioteket og Tilretteleggingstjenesten på NTNU samarbeidet med Universell om å lage universelt utformede kompendier.

Leder og ansvarlig konsulent i prosjektet, Line Tørum Amdam og Tone Fiskaa fra Grafisk senter ved NTNU deler erfaringer og anbefalinger fra prosjektet.

«Universell utforming av kompendier», tirsdag 17. Oktober, kl. 14.00

Kurs om universell utforming av IKT

Her følger vi opp plenumsforedraget om universell utforming av IKT med et lynkurs i hvordan man kan utforme ulike deler av IKT universelt. I løpet av kurset vil vi komme inn på enkle grep man kan gjøre for å lage tilgjengelige Word-dokumenter og PowerPoint- presentasjoner, samt hva som er viktig å tenke på når man produserer innhold på nett.

Geir Sindre Fossøy er rådgiver i Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) og gir i denne sesjonen praktiske tips til hvor man kan starte med å fylle lovkravene og være mer inkluderende for både studenter og medarbeidere på lærestedet.

«Kurs om universell utforming av IKT», tirsdag 17. oktober, kl. 14.30

NAV Hjelpemiddelsentrals rolle i tilrettelegging av studiehverdagen

Når studentene har behov for hjelpemidler eller tilrettelegging i studiesituasjonen – hvordan kan NAV Hjelpemiddelsentral bidra? I denne sesjonen blir det delt erfaringer fra rådgivning og hjelpemiddelformidling til studenter med kognitive utfordringer og/eller sansetap ved høyskoler og universiteter.

Seniorrådgiver, **Elin Svendsen** fra Hjelpemiddelsentralen i Sør-Trøndelag deler eksempler på hvordan tilrettelegging av omgivelsene og bruk av både allmennteknologi og spesialiserte tekniske hjelpemidler i studiesituasjonen kan fremme læring for studenter med nedsatt funksjonsevne.

«NAV Hjelpemiddelsentrals rolle i tilretteleggingen av studiehverdagen», tirsdag, 17. oktober, kl. 14.00

Tilretteleggingsutfordringer og muligheter i praksis for studenter med funksjonsnedsettelse i profesjonsutdanninger

Studenter med funksjonsnedsettelse i profesjonsutdanninger møter ofte ekstra utfordringer i sine studier på grunn av praksis. Samtidig kan praksis også være en arena for studentene til å lære om sin arbeidsfunksjon og kapasitet, knytte viktige kontakter og markedsføre seg selv.

Ergoterapeut **Eli Langørgen** er i ferd med å avslutte et doktorgradprosjekt om studenter med funksjonsnedsettelse i 3-årige profesjonsutdanninger innen helse, sosialt arbeid og pedagogikk. Hun har snakket med både studenter, ansatte og utdanningsinstitusjonene og praksisveiledere, og vil i dette innlegget dele sine funn.

«Tilretteleggingsutfordringer og muligheter i praksis for studenter med funksjonsnedsettelse i profesjonsutdanninger», Tirsdag, 17. oktober, kl. 14.30

Kurs i digital studieteknikk

I dette kurset vil du få en innføring i bruk av digitale verktøy for studenter, faglærere og veiledere/støtteapparat. Kursholder, Magnus Nohr, var med å lage en av Norges første MOOCs (Massive Open Online Course), der han fortsatt tilbyr digital opplæring for lærere på alle nivå i digital studieteknikk som kan avhjelpe og effektivisere arbeidet. Kjennskap til og riktig bruk av digitale verktøy kan også være avgjørende for mestring og måloppnåelse for studenter med nedsatt funksjonsevne. Dette kurset er like relevant for studenter, faglærere og veiledere/støtteapparat.

Magnus Nohr er høgskolelektor i IKT i læring ved Høgskolen i Østfold. Han har lang erfaring med å tilby IKT-kurs for lærere og er kjent for å lage og dele tips i digitale kanaler som er tilgjengelig for alle. Han er mye brukt foredragsholder innen digital læring og har et brennende engasjement for hvordan man kan engasjere og involvere studenter i undervisningen med digitale verktøy og digital studieteknikk.

«Kurs i digital studieteknikk», onsdag, 18.oktober, kl. 12.30.

Basiskurs for tilrettelegging

Grunnopplæring for nye tilretteleggere/ veiledere. Kurset gir en innføring i arbeid med inkludering av studenter med nedsatt funksjonsevne, i alt fra lovverk til hvordan man kan arbeide proaktivt med universell utforming og praktisk med individuell tilrettelegging.

Kursholder, **Elinor Olausen**, arbeider ved Universell og har spesielt et ansvar for oppfølging av individuell tilrettelegging på lærestedene og universell utforming av læring og undervisning. Hun har tidligere arbeidet som veileder og tilrettelegger for studenter med funksjonsnedsettelse ved NTNU og er mye brukt foredragsholder innen temaene inkludering og universell utforming av læringsmiljø.

«Basiskurs for tilretteleggere», onsdag, 18.oktober, kl. 12.30.

Kurs i læringsmiljøarbeid

Introduksjon til arbeid med læringsmiljø med spesielt fokus på LMU-arbeid. Kurset tar utgangspunkt i LMU-håndboka og er en fin arena for nye LMU-representanter til å ta fatt på utvalgsarbeidet.

Kursholder, **Bjørnar Kvernevik**, arbeider ved Universell og har spesielt et ansvar for å koordinere arbeidet innen Læringsmiljøutvalgene. Han har selv erfaring med å være leder i Studentinget og leder for Læringsmiljøutvalget ved NTNU, samt ulike verv innen studentmediene i Trondheim.

«Kurs i Læringsmiljøarbeid», onsdag, 12.30.

Dialogbord

Bord 1: Studenter med funksjonsnedsettelse i profesjonsutdanningen og tilrettelegging på praksisstedet

Hva kan forventes av tilrettelegging og hvordan samarbeide mellom studiested og praksissted? De som arbeider med praksisveiledning kan møte utfordringer dersom studentene ikke er åpne om sine behov, mens studentene kan møte motforestillinger om de er åpne og ønsker tilrettelegging. Hva er gode løsninger?

Bordvert: Margret Kristin Dyrholm (Universitetet i Agder)

Kl. 14.00-14.30

Bord 2: Kjenn ditt læringsmiljø

Hvordan kan læringsmiljøutvalg (LMU) skaffe seg oversikt over læringsmiljøet ved institusjonen? Nye og større utdanningsinstitusjoner kan gjøre det utfordrende å få oversikt. Samtidig må LMU sikre seg god og oppdatert informasjon om læringsmiljøet for å kunne fatte beslutninger. Hvordan kan utvalgene effektivt skaffe seg dette kunnskapsgrunnlaget etter fusjonene?

Bordvert: Bjørnar Kvernevik (Universell)

Kl. 14.00-14.30

Bord 3: Campusutvikling og tilretteleggingsarbeid

Hvordan kan vi ivareta utsatte grupper i en ny institusjon med mange og ulike campuser? Mange universitet og høyskoler har vært gjennom fusjonsprosesser. Fusjoner medfører at mye må bestemmes på nytt for å kunne gi et likeverdig tilbud til studenter med spesielle behov. Hvordan kan vi jobbe for god universell utforming og tilretteleggingsmuligheter i studiene i en fusjonert institusjon?

Bordvert: Nina Mønstre (Høgskolen i Bergen)

Kl. 14.00-14.30

Bord 4: Støtte til faglærere

Hvordan kan vi motivere faglærere til å arbeide proaktivt med universell utforming av undervisning? Universell utforming av læring involverer et skifte i veletablerte tradisjoner og roller for alle bidragsytere i høyere utdanning, spesielt for de som i dag har et tilretteleggingsansvar. Hvordan kan tilretteleggeren tilby støtte og kunnskap til både studenter og faglærere? Diskusjonen foregår på Engelsk.

Bordvert: Paddy Turner, National Association of Disability Practitioners (NADP), Sheffield Hallam University (UK).

Kl. 14.45-15.15

Bord 5: I hvilken skuff var det nå den handlingsplanen lå igjen?

Institusjonenes handlingsplaner for inkludering av studenter med funksjonsnedsettelse – hvordan blir de til og hvordan følges de opp? Det finnes skuffer som rommer utallige handlingsplaner med fagre løfter og fine ord, men hvordan kan vi levendegjøre disse planene og få «hele institusjonen» med? Hvordan kan vi få handling inn i planen?

Bordvert: Thorvald T. Abrahamsen (Høgskolen i Sørøst-Norge).

Kl. 14.45-15.15